

SARDİS YAKINLARINDA ORTAYA ÇIKAN BİR HELLENİSTİK DEVİR MEZARLIĞI

(Lev. XII-XIV)

1989 yılı başlarında, Sardis ile Mersindere Köyü arasında yer alan Hacıoğlu mevkiinde yapılan bir tarla tesviyesi sırasında, kireçtaşından yapılmış bazı lâhitler ortaya çıkmış ve Manisa Müzesi elemanlarından oluşan bir ekip tarafından yerinde incelenerek gerekli önlemler alınmış ve bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu yazıda, sözkonusu tesviye çalışmaları sırasında ortaya çıkan buluntular incelenecektir.*

Buluntu Yeri:

İzmir-Ankara asfaltının yaklaşık 750 m. kadar güneyinde, Paktolos Çayı'nın batısında ve yaklaşık 450 m. kadar yükseklikteki Kaletpe'nin kuzey eteklerinde bulunan bir tarlada ortaya çıkan bu mezarlar, tesviye çalışmalarından önce üç küçük tepecik oluşturmaktaydı. Sözkonusu tesviye çalışması bu üç tepecik üzerinde yapılmış ve sonuçta buranın bir mezarlık olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmalar sırasında ortaya çıkan lâhit-mezarlar ve içerdikleri buluntuları tek tek ele alarak tanıtmaya çalışalım:

1 No.lu Lâhit Mezar:

Bu lâhit, yukarıda sözünü ettiğimiz üç yapma tepecikğin ortada bulunanında ve 1.98 m. derinlikte ortaya çıkarılmıştır. Doğal bir zemine, güneybatı-Kuzeydoğu yönlerinde yerleştirilmiş bulunan bu lâhdin üzeri çakılla örtülmüş ve böylece suni bir tepecik oluşturulmuş bulunmaktaydı. Lâhdin boyutları şöyledir: Tekne uzunluğu 2.64m.; genişlik 0.84m.; derinlik 0.52m. (Res.1).

In situ durumunda olduğu anlaşılan, semerdan şeklindeki lâhit kapağı ortadan ikiye ayrılmış bir durumda bulunmuş olup, bu parçaların arasındaki boşluktan teknenin içine kum sızdığı görülmüştür. Lâhdin dışında ve dar kenarının yakınlarında, hemen hemen aynı özellikleri taşıyan üç adet *unguentarium* ele geçmiştir (Res. 7). Öte yandan, tekneye sızan toprağın kaldırılması sonucunda, Lâhdin içinde *in situ* durumunu kaybetmiş olan ve iki ayrı iskelete ait olduğu anlaşılan kemikler ortaya çıkmıştır. Bu teknenin

* Bu tarlanın tesviye çalışmaları, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı'nın izinleri ile gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Bu çalışma için gereken yardım ve kolaylıkları gösteren, Manisa Müzesi Müdürü Sayın Hasan Dedeoğlu'na ve katkılarından dolayı arkeolog Mehmet Önder'e teşekkür etmeyi bir görev sayarım.

içinde, mezar hediyesi oldukları kuşku götürmeyen iki *alabastron*'un yanı sıra, kuzeydoğu köşedeki kafatası kemiğinin yanında bir adet çivi parçası ve güneydoğu köşede de bronzdan bir metal parçası ele geçmiştir. Yine bu lâhdin güneybatı ucunda ve kafatasının boyun hizasında 29 adet delikli boncuk tanesi bulunmuş olup, pişmiş topraktan yapılarak altın yaldızla boyanmış olan bu boncuk tanelerinin bir kolyeye ait olması kesin gibidir. Yine aynı iskeletin boyun bölgesi civarında bronz bir sikke ile, bir eşyaya ait olduğu tahmin edilen bir bronz parça ele geçmiş bulunmaktadır.

2 No.lu Lâhit-Mezar:

Bu lahit, yukarıda tanıttığımız 1 No.lu Lâhdin yaklaşık 19 m. kadar kuzeybatısındaki bir tepeciğin merkezinde bulunmuş olup, kuzey-güney yönlerde yerleştirilmiş bulunmaktaydı. Semerdan şeklinde bir kapağı bulunan ve yan taraftaki büyükçe bir delikten antik devirde soyulduğu anlaşılan bu lâhdin ebatları şöyledir: Tekne uzunluğu 2.99 m.; genişlik 1.10 m.; derinlik 0.75 m. (Res.2).

Büyük bir kısmı taş ve toprakla dolmuş bulunan lâhitteki kemik ve eşyalar *in situ* özelliklerini tümüyle yitirmiş bulunmaktadır. Tümüyle dağınık bir şekilde bulunan iskelet parçalarının yanı sıra, bu lâhitte ele geçen objeler şunlardır: İki adet pişmiş toprak *lekythos*, yapısı bozulmuş bulunan bronz bir kaba ait bazı parçalar, ince uzun levhalar halinde ve palmet motifleri ile bezenmiş sekiz adet altın diadem (Res. 3), bir adet *alabastron* ve iki adet uzun demir çivi.

3 No.lu Lâhit-Mezar:

1 No.lu lâhdin 11 m. kadar kuzeyinde, yüzeyden 1.80 m. derinlikte bulunmuş olan bu lâhit doğu-batı yönlerinde yerleştirilmiş bulunmakta ve uzun kenarında bulunan genişçe bir delikten de anlaşılacağı gibi, antik devirde soyulmuş bulunmaktadır. Lâhdin içi tümüyle toprakla dolmuş olup, bir küçük kemik parçası dışında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Ancak lâhit kapağının hemen üzerindeki yığma toprağın içinde bronzdan bir ayna ele geçmiş olup, belki bu, mezarın bir kadına ait olduğuna işaret edebilecek bir buluntudur. Lâhdin boyutları şu şekildedir: Tekne uzunluğu 2.64 m.; genişlik 0.84 m.; derinlik 0.52 m.

4 No.lu Lâhit-Mezar:

En kuzeyde yer alan tepeciğin batı yakasında saptanmış bulunan bu lâhit doğu-batı yönlerinde yerleştirilmiş bulunmaktaydı. Semerdan şeklinde bir kapağı bulunan bu lâhdin ölçüleri şu şekildedir: Tekne uzunluğu 2.80 m.; genişlik 0.92m.; derinlik 0.52 m. (Res.1).

In situ olarak korunmuş olduğu anlaşılan bu lâhitte, büyük ölçüde erimiş durumdaki bir iskeletin muhtelif yönlerine konmuş bulunan dört adet *alabastron* ile bir bronz ayna ele geçmiştir.

5 No.lu Lâhit-Mezar:

3 No.lu lâhdin hemen yanbaşımda saptanan bu lâhdin ebatları şu şekildedir: Tekne uzunluğu 3.03 m.; genişlik 0.94 m.; derinlik 0.75 m. Lâhdin yan tarafından açılmış olan bir delik, mezarın çok erken devirlerde açılmış ve soyulmuş olduğunu göstermektedir. Nitekim, iskelete ait kemiklerin bir tarafa itilmiş olduğu görülmektedir. Ancak lâhdin dış kenarında tek kulplu, pişmiş topraktan bir vazo ile (Res.5), kırık durumda üç adet *lekythos* ele geçmiştir (Res. 6).

6 No.lu Lâhit-Mezar:

Bu lâhit, 1 No.lu lâhdin hemen yakınında bulunmuş olup, ölçüleri şu şekildedir: Tekne uzunluğu 2.62 m.; genişlik 0.94m.; derinlik 0.54 m. Lâhdin köşesinde bulunan bir delik, bu mezarın da soyulmuş olduğunu göstermektedir. Zaten tekne içindeki kemik ve diğer objeler karmakarışık bir şekilde ele geçmiş bulunmaktadır. Bu mezar buluntuları arasında, biri fragment halinde olmak üzere iki *alabastron*, siyah firnisli bir tabak parçası ve kulpsuz bir vazo dikkati çekmektedir (Res.5).

7 No.lu Lâhit-Mezar:

Ortada bulunan suni tepecikğin batı kısmında ve 1-6 No.lu lâhitlerin hemen kuzeybatısında saptanan ve güneydoğu- kuzeybatı yönlerinde uzanan bu lâhdin ebatları şu şekildedir: Tekne uzunluğu 2.81 m.; genişlik 0.96 m.; derinlik 0.63 m. Batı yönündeki uzun kenarında açılmış olan bir delikten de anlaşılabilirceği gibi, mezar soyguncuları tarafından açılmış bulunan bu mezarın teknesinde herhangi bir eşyaya rastlanmadı. Ancak, lâhdin dış köşesinde, iki ayrı *lekythos*'a ait bazı parçalar ve bronz bir ayna ele geçmiş bulunmaktadır.

8 No.lu Lâhit-Mezar:

9 No.lu lâhitte aynı derinlikte ve yanyana bulunmuş olan ve semerdan şeklinde bir kapağı bulunan bu lâhit, üçüncü suni tepecikğin merkezinde bulundu. Bu lâhdin boyutları şu şekildedir: Tekne uzunluğu 2.50 m.; genişlik 0.97 m.; derinlik 0.61 m. Kapağı ortadan ikiye ayrılmış bir durumda, ancak *in situ* olarak ele geçen lâhdin içindeki iskelet orijinal konumunu korumaktadır. Hacıoğlu mezarlığındaki ölü gömme ve hediyeleri yerleştirme gelenekleri

açısından önemli gördüğümüzden, bu mezarda ele geçen buluntuları mezardaki konumları ile birlikte belirtmemizde yarar vardır: Ölünün sağ elinde gümüşten bir *phiale*, sağ ayak ucunda bronzdan tek kulplu bir testi (Res.4) ile bir *alabastron* ve sol ayak ucunda diğer bir *alabastron*.

9 No.lu Lâhit-Mezar:

8 No.lu lâhitte aynı seviyede ve doğrultuda bulunan bu lâhit 2.22 m. uzunlukta ve 0.85 m. genişliktedir. Çoğu lâhitte olduğu gibi, bu lâhitte de genişçe bir soygun deliği açılmış bulunmaktadır. Soygunun bir sonucu olarak kemikler karmakarışık bir hale getirilmiş ve teknenin içi taş ve toprakla doldurulmuş bir halde bulunan bu mezarda, biri sağlam durumda olmak üzere, birden fazla *lekythos*'a ait parçalar toplandı. Bu lâhdin yapısı bakımından dikkati çeken en önemli nokta, teknenin dikdörtgen şeklinde değil de, banyo küveti şeklinde, oval olarak oyulmuş olmasıdır.

10 No.lu Lâhit-Mezar:

Bu lâhit, yukarıda sözünü ettiğimiz dokuz lâhitten farklı olarak, tesviye çalışmaları sırasında değil, yakın çevrede yaptığımız bir tarama sırasında ele geçmiştir. Aynı mezarlıktan gelmiş olması muhtemel olan bu lâhdin büyük bir kısmı tahrip olmuş ve ancak 90 cm. uzunluğundaki bir kısmı korunabilmiştir. Bu lâhdin dikkati çeken en önemli niteliği, daha kaliteli bir işçilik ürünü olmasıdır. Teknenin içindeki toprak ve taş parçaları arasında bazı kemik parçalarından başka herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

Değerlendirme:

Hacıoğlu nekropol buluntuları, antik devirde bir soyguna sahne olmuş olsalar da, Lydia'daki ölü gömme adetleri bakımından ilginç sonuçlar vermektedir. Örneğin, burada bulunan lâhitlerde bir yön birliğine rastlanmamakta, lâhitlerin farklı yönlerde yerleştirilmiş oldukları görülmektedir. Öte yandan, 1 No.lu lâhitte bulunan, ters yönde yerleştirilmiş iki ölü iskeleti bize göstermektedir ki, yörede aynı mezara birden fazla gömü yapılması da mümkündür.

Mezarların içine veya dışına konmuş olan *Lekythos*, *unguentarium*, bronz ayna, *alabastron*, sikke vb. gibi ölü hediyeleri bu mezarlığın tarihlenmesinde önemli ipuçları vermektedirler. Bu buluntulardan hareketle, Hacıoğlu'nda ele geçen lâhitlerin tarihleri hakkında şu sonuçlara varmak mümkündür:

a) 1 No.lu mezarda bulunan *unguentarium*'lar Hellenistik devre aittirler ve İ.Ö. III. yüzyıla tarihlenmeleri mümkündür. Nitekim, aynı mezarda bulunmuş olan bir Ephesos sikkesi İ.Ö.283 yılına aittir.

b) 2 No.lu lâhitte ele geçen, geniş ölçüde erimiş bronz kap ile üç adet makara şeklindeki kulp, bu mezarın 1 No.lu mezardan daha erkene tarihlenebileceğini göstermektedir. Nitekim Sardis'te bulunan bir mezarda bu kulpların pişmiş topraktan yapılmış benzerlerine rastlanmıştır (C.H.Greenewalt, "Two Lydian Graves at Sardis", *CSCA* 5, 1972, s. 113-145, Fig. 1.Mezar No. 61.2).

c) 6 No.lu lâhdin dışında rastlanan siyah firnislî bir kâseye ait fragment, olasılıkla İ.Ö.IV. yüzyıla tarihlendirilebilir.

d) Hacıoğlu nekropolünde ele geçen mezarların en iyi korunmuş olanı kuşkusuz 8 No.lu lâhittir. bu lâhit içinde *in situ* olarak bulunmuş olan birçok ölü hediyesi bize önemli bilgiler vermektedir. Nitekim, bu mezarda ele geçen tek kulplu bronz testinin çok yakın bir benzeri, Sardis'te bulunan ve şimdi Metropolitan Museum'da sergilenen diğer bir testidir ve İ.Ö.V. yüzyıla tarihlendirilmektedir (C.J.Wauldbaum, *Metalwork from Sardis: The Finds Through 1974*, London 1983, s. 149, Lev. 57. 977). Yine bu mezarda, ölünün sağ eline konmuş durumda bulunan gümüş *phiale* de aynı yüzyıla tarihlendirilebilir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Sardis yakınlarında ele geçen bu kireçtaşı lâhitlerden oluşan antik mezarlık İ.Ö. V. ve III. yüzyıllar arasında bazı Sardis'li ailelerce kullanılmış bulunmaktaydı. Aynı çevrede tahrip edilmiş bir durumda bulduğumuz diğer bazı kireçtaşı lâhitler, bu nekropolün çok daha geniş bir alana yayılmış olduğunu göstermektedir.

